

प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्।

न ता मि॒नन्ति मा॒यिनो॒ न धीरा॑ व्र॒ता दे॒वानां॑ प्रथ॒मा ध्रु॒वाणि॑।

न रोद॑सी अ॒द्रुहा॑ वे॒द्याभि॒र्न पर्व॑ता नि॒नमे॑ तस्थि॒वांसः॑ ॥ ३.०५६.०१

मायिनः- मायायुक्ताः। धीराः। देवानाम्। प्रथमा- मुख्यान्। ध्रुवाणि- सनातनान्। व्रता- धर्मान्।

न। मिनन्ति- हिंसन्ति। अद्रुहा- द्रोहरहिते। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। वेद्याभिः- स्ववेदनीयाभिः।

न मिनन्ति। तस्थिवांसः- स्थिताः। पर्वताः- गिरयः। न। निनमे- नमयन्ति ॥१॥

षड्भाराँ॑ ए॒को अ॒चर॑न्बिभर्त्यु॒तं वर्षि॑ष्ठमु॒प गा॒व आ॒गुः॑।

ति॒स्रो म॒हीरु॑परास्तस्थुर॒त्या गु॒हा द्वे नि॒हिते॒ दश्ये॑का ॥ ३.०५६.०२

एकः- संवत्सरः। अचरन्- न चरन्। षड्भारान्- षडृतून्। बिभर्ति- धारयति। वर्षिष्ठम्- वर्षकम्।

ऋतम्- सत्यभूतं संवत्सरम्। गावः- सूर्यरश्मयः। उप आगुः- आगच्छन्ति। अत्याः-

गतिशीलाः। तिस्रः। महीः- महान्तो भूर्भुवःसुवर्लोकाः। उपराः- उपर्युपरि। तस्थुः। द्वे-

भुवर्लोकसुवर्लोकौ। गुहा निहिते- सूक्ष्मतया भवतः। एका- भूलोकः। दर्शि- दृश्यते ॥२॥

त्रि॒पाज॑स्यो वृ॒षभो॑ वि॒श्वरूप॑ उ॒त त्र्यु॒धा पु॒रुध॑ प्र॒जावान्॑।

त्र्य॒नीकः॑ प॒त्यते॒ माहि॑नावान्स रेतो॒धा वृ॒षभः॑ शश्व॒तीनाम्॑ ॥ ३.०५६.०३

त्रिपाजस्यः- ग्रीष्मवषहिमन्ताख्यबलत्रयसमवेतः। विश्वरूपः। उत- अपि च। त्र्युधा-

वसन्तशरद्धेमन्ताख्योऽधःसमवेतः। पुरुध प्रजावान्- बहुप्रजायुक्तः। त्र्यनीकः-

उष्णवर्षशीताख्यानीकत्रयसमवेतः। माहिनावान्- महत्त्वसम्पूर्णः। सः। रेतोधाः- उदकधारकः।

वृषभः- वर्षकः संवत्सरः। पत्यते- आगच्छति ॥३॥

अ॒भीक॑ आसां प॒दवी॑र॒बोध्या॑दि॒त्याना॑म॒ह्वे चारु॑ नाम॑।

आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग्रजन्तीः परि षीमवृञ्जन् ॥ ३.०५६.०४

आसाम्- ओषधीनाम् । अभीके- अन्तिके । पदानि- पुष्पफलादीनि । अबोधि- संवत्सरो बुध्यते ।

आदित्यानाम्- अखण्डप्रकृतिजानां देवानाम् । चारु- कल्याणम् । नाम- नामधेयम् । अह्ने-

आह्वये । आपः । चित्- अपि । अस्मै- एतस्मै संवत्सराय । देवीः- देव्यः । पृथग्रजन्तीः-

पार्थक्येन सरन्त्यः । अरमन्त- रमन्ते । सीम्- सर्वतः । परि अवृञ्जन्- परिवर्जयन्ति ॥४॥

त्री सधस्था सिन्धवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदथेषु सम्राट् ।

ऋतावरीर्योषणास्तिस्रो अप्यास्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानाः ॥ ३.०५६.०५

त्री सधस्था- भूर्भुवःसुवर्लोकस्थाः । सिन्धवः- आपः । भूः शरीरम् । भुवः प्राणः । सुवर्मनः ।

तत्सम्बन्धिन्य आपो मूलशक्तिधाराः । कवीनाम्- क्रान्तदर्शनाम् । त्रिः- त्रिविधानि दर्शनानि

लोकत्रयसम्बन्धीनि । विदथेषु- उपासनेषु । त्रिमाता- लोकत्रयनिर्माता । सम्राट्- सूर्य आत्मा स्वामी

भवति । ऋतावरीः- प्रकृतिनियतिसम्पन्नाः । अप्याः- आपो मूलशक्तिधाराः । योषणाः- युवतयः ।

तिस्रः- लोकत्रयसम्बन्धिन्यः । दिवः- नभसश्चिदाकाशाद्वा । त्रिः- लोकत्रयसम्बन्धिन्य आपः ।

विदथे- अस्मदुपासने । आ पत्यमानाः- सरमाणा भवन्ति ॥५॥

त्रिरा दिवः सवितर्वायाणि दिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।

त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भग त्रातर्धिषणे सातये धाः ॥ ३.०५६.०६

सवितः- सूर्य । दिवः- नभसः । दिवेदिवे- प्रतिदिनम् । त्रिः वार्याणि- वरत्रयाणि

लोकत्रयसम्बन्धीनि । अहः त्रिः- त्रिवारं प्रातर्मध्याह्ने सायम् । नः- अस्मभ्यम् । आ सुव- प्रेरय ।

त्रिधातु- त्रिप्रकाराणि । वसूनि- धनानि । रायः- दानयोग्यसम्पदः । आ सुव- प्रेरय । धिषणे-

धीभूते । भग- सौभाग्याधिदैवत । त्रातः- रक्षक । सातये- लाभाय । धाः- धारय ॥६॥

त्रिरा दिवः सविता सौषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।

आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवाय ॥ ३.०५६.०७

सविता- प्रेरकः सूर्यः । दिवः- द्युलोकात् । त्रिः- त्रिधातु धनम् । आ सोषवीति- समन्तात् प्रेरयति ।
राजाना- स्वामिनौ । सुपाणी- शोभनपाणी । मित्रावरुणा । प्रेरयतः । अस्य- एतस्य । सवितुः-
सूर्यस्य । सवाय- प्रेरणाय । उर्वी- विस्तृते । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । आपः । चित्- अपि । रत्नम् ।
भिक्षन्त- याचन्ते ॥७॥

त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।

ऋतावान इषिरा दूळभासस्त्रिरा दिवो विदथे सन्तु देवाः ॥ ३.०५६.०८

उत्तमा- श्रेष्ठानि । दुर्नशा- नाशयितुमशक्यानि । त्रि रोचनानि- भूर्भुवःसुवःस्थानानि । असुरस्य-
कालस्य । वीराः- पुत्राः । त्रयः- अग्निवायुसूर्याः । राजन्ते । ऋतवानः- प्रकृतिनियतिसम्पन्नाः ।
इषिराः- प्रेरिताः । दूळभासः- तिरस्कर्तुमशक्याः । त्रिः- त्रिषु सवनेषु । दिवः- नभसः । विदथे-
यज्ञे । देवाः । सन्तु- भवन्तु ॥८॥